

Posudek na diplomovou práci

Jana Janovčiková, *Superbia, superbus*. Sémantická studie a kulturně-historická sonda do hodnotového systému. Univerzita Karlova v Praze, 2009, stran 168.

Za cíl své práce si diplomandka klade prozkoumání latinských výrazů *superbus*, *superbia*, *superbe*, *superbiter* a *superbire* po stránce kulturně-historické a lingvistické. V souvislosti s výsledky přehledu o bádání v této oblasti, který podala po krátkém úvodu k práci, se zabývala podrobnou analýzou těchto výrazů a pojmů u autorů, kteří v tomto směru nebyli dosud ve středu badatelské pozornosti Senekou a Tacitem; oba jsou osobnostmi raného římského císařství, i když přece jen jiné generace (což mohlo být zmíněno) a byli zvoleni pro srovnání jako vyhraněné osobnosti a jako představitelé rozdílných žánrů.

Svůj postup při práci diplomandka jasně vysvětluje (1.2 Nástin následujícího postupu, str. 16). Člení svou práci na část analytickou (str. 18-88) rozdělenou na dva úseky podle autorů (Seneka; Tacitus) a syntetickou se závěry (str. 89-153).

Nejprve se diplomandka věnuje mladšímu autorovi, Senekovi, z jehož spisů vybrala díla *De beneficiis*, *Epistulae ad Lucilium* a *Troades*. Nepochybně je to volba dobrá, nenalezla jsem však sdělení (podle diplomandky asi příliš zřetelné, proč právě vybrala *De beneficiis* a *Epistulae*). Při rozboru příslušných výrazů a pojmů v knihách *De beneficiis* využila vhodně jednoduchosti tématu a rozčlenila podle Seneky proces poskytování a přijímání *beneficia* (plurál) do fází a tak zpřehlednila i svůj výklad. Poskytla tu čtenáři i obecný vstup upozorňující na vztah mezi stoickým, filozofickým chápáním dobrých činů-úsluh-služeb a stoickou *virtus* a na výrazný, specifický sociálně-politický aspekt poskytování *beneficia* v římské společnosti. Rozbor *Listů Luciliovi* z aspektů, které diplomandku zajímají, probíhá již ve srovnání s výsledky získanými při analýze *De beneficiis*: objevují se zde tytéž koncepty a významy jako v díle *De beneficiis*, ale i jiné, vnímané jako pozitivní – *superbia* jako hrdost a také povznesenost nad tím, nad čím má stoicky hodnotově orientovaný jedinec stát. Za důležitý považují i exkurs o stoickém pojetí kauzality, na jehož základě diplomandka vysvětlila nutnost, ale jen potenciálnost vztahu bohatství a *superbia* i to, jak je teoreticky podložena okolnost, že se věnuje i popisu vnějškových projevů, které s sebou nese *superbia* na základě hmotnosti, tj. tělesovosti (emocí, nemocí duše) neřestí. Aby poukázala na konsistentnost Senekova pojetí, pokud se týká chápání toho, co pokrývá *superbia*, přibrala ještě interpretaci míst z jiného žánru, dramatu (*Trójanky*). Kromě filozoficky pojednaných témat a postojů

stejných jako v dříve zmíněných dílech (vztah k Osudu, vztah k jinému jedinci ve společnosti, *superbia* a postavy prototypicky s ní spojené), je tu zachycen i význam, který byl pravděpodobně základem, od něhož se vyvinul význam nejfrekventovanější, a to umístění v prostoru. Interpretace míst je velmi solidní a je výsledkem vzdělání, jehož diplomandka nabyla studiem filozofie.

Pro srovnání se Senekovým pojetím je zvolena interpretace řady míst z Tacitových *Letopisů*. Hned v úvodu diplomandka upozorňuje na odlišnost mezi historickým žánrem, jehož specifičností je na rozdíl od Senekova směřování k zobecnění v tom, že pojednává o konkrétních událostech a konkrétních osobnostech či skupinách v konkrétní době. Interpretace zvolených míst v historickém díle pro konkrétnost vyžaduje znalost historických skutečností. I s tím si diplomandka poradila dobře. Ojediněle lze klást k interpretaci otázky. Např. [52], str. 65 (Tac. *ann.*2,37,1). Zde do Tacitova hodnocení chování, které je označeno komparativem *superbius*, promítá silněji, jak soudím, než diplomandka zdůrazňuje Tacitovo společenské postavení. Na dotyčném místě jde o hodnocení Tiberiova chování ve vztahu k senátorovi – hned na prvním místě u jména Marci Hortali, *nobilis iuvenis*. Tacita uráží, že se Tiberius zachoval necitlivě k člověku určitého výsadního společenského postavení. „Senátorská“ vnímavost je pro Tacita příznačná. Mám za to, že mu nejde jen o to, aby ukázal (str. 66) Tiberia jako císaře odmítajícího prosby otce čtyř dětí, ale aby v první řadě relativizoval to, co uvedl jako Tiberiovo pozitivum: *census quorundam senatorum iuvit*. Jde tu o oslabení Tiberiova pozitivního kroku. Tacitus tu také nemohl užít výrazy, které navrhuje diplomandka na str. 66, protože ty neměly takový jasný „stavovský“ (sociálně-společenský) náboj.

I když se daří diplomandce vypořádat s interpretací historických situací dobře, zůstalo tu malé nedopatření: [53] str. 67 C. Caesar není Germanicus. V organizaci odkazů mám problém na str. 84 v pozn. 128 „V případě [74] na straně 82 tento popis – i s prvním“ Na závěr poznámek k analytické části je nutno zdůraznit, že při výkladu „vytrženého“ citovaného místa diplomandka vždy uvede čtenáře do celkového kontextu – jedině [66] na str. 77-78 se tak zdařilo poněkud méně.

Syntetická část diplomové práce je její nejzajímavější a přínosnou partií, jednak pro celý proces a) srovnávání a b) zobecnění, jednak pro náročnost obou. Diplomandka tu vytipovala a podrobně představila specifické tématické okruhy, v nichž se lze s výrazy *superbus*, *superbia* potkat u Seneky a Tacita a porovnála s celým korpusem BTL. Vhodný je také způsob, jak řeší diplomandka to, co je jak u Seneky, tak u Tacita nápadné, totiž sdružování *superbia*, s jinými vlastnostmi, jejich sřetězení i jejich protiklady, které vysvitnou právě ve srovnání s ostatními autory. Rozlišuje přitom mezi nenáhodným, opakovaným a až téměř osobně preferovaným spojením, zdůvodněným určitým pojetím toho, co označuje *superbia* a jí doprovázející důsledek. Tak je tomu např. u Tacita s dvojicí *superbia-saevitia* na

pozadí *saevitia-crudelitas* u většiny jiných autorů. Nenáhodnost některých dvojic, s níž se setkáváme u latinských autorů, si zasluhuje vůbec bližšího zkoumání, který je nyní možný díky databázím.

V tématickém okruhu činností vlastních pýše (ale nejen v něm) upozorňuje diplomandka na prostorovou metaforičnost spjatou se *superbia*, a to po ose y nahoru spíše než dolů, i když zmiňuje i výjimky směrem dolů. (Zde trochu překvapuje volba překladu slovesa *prolabi* /v obecné rovině, ne v překladu konkrétního místa/ *zvrhnout se*, str. 95)

Oddíl 5. *Hledání významu* (str.121 nn) je nejzajímavější, především pro aplikaci obecnělingvistického pojetí navrženého A. Wierzbickou a také pro využití materiálu Českého národního korpusu. Diplomandka představuje model Wierzbické a uplatňuje u českých slov, které nabízí Latinsko-český slovník autorů Pražáka-Novotného-Sedláčka a které (také kromě jiných) volila ona sama jako ekvivalenty k latinské *superbia*. (Chtěla bych podotknout, že je rozdíl mezi zatížením slova pokora křesťanskou etikou a slova pýcha – je pravděpodobné, že diplomandka myslí, že jde o zatížení „historické“, v zápětí na tento fakt upozorňuje – myslím si pouze, že na str. 125 „slova „pýcha“ je“ ... jsou míněna ve smyslu „pýcha“ byla zatížena – nebo tomu tak není?). Do jisté míry pochybuji o tom, že slovo „zpupnost“ není použitelné, vezmeme-li v úvahu zvláštní stylistické užití nebo to ČNK už vylučuje?

Při hledání českého ekvivalentu slova *superbus* etc. (5.3) se diplomandka soustřeďuje nejprve na věcný obsah lexému, který formuluje nejprve v přirozeném jazyce a poté podává originální popis tří složek (z nichž některé mají podsložky) významu pomocí teoretického modelu Wierzbické, které s obezřetností chápe jako potenciální. Poté je demonstruje odkazy na prozkoumaná místa v Senekovi i Tacitovi a nakonec přeformulovává první složku předloženého modelu vlivem porovnání římské *superbia* a českého výrazu pýcha. Jisté pochybnosti by mohly přetrvávat u tvrzení, že *superbia* musí mít jisté rysy krutosti vzhledem k častému sdružování *superbia* a *crudelitas*/ u Tacita *saevitia*. Ty diplomandka odstraňuje posléze poukazem na specifičnost římské *superbia*. V každém případě rozložení denotativního významu na elementy utřídí, systemizuje a zpřehledňuje složky lexému a činí je kontrolovatelnými a je velmi efektivním i efektním instrumentem. Při zjišťování asociativní složky lexému *superbia* diplomandka opět a právem zdůrazňuje rozdíl mezi českou pýchou a dalšími výrazy.

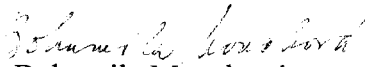
Ve shrnující a zobecňující části 6. *Seneka versus Tacitus* vidí hlavní rozdíl mezi nimi v tom, že Seneka se pohybuje v oblasti etiky, a to jak v situacích politického, ale i obecně sociálního rázu, ale je blízký každodenností problémů, jimiž se zabývá, popisuje a definuje, kdo je *superbus* a co je *superbia*, a hodnotí v prvé řadě jednání, Tacitus jako historik v oblasti konkrétních historických událostí a při nich především demaskuje prostřednictvím výrazů *superbus*, *superbia* charaktery zejména osob spjatých s mocí a mocenským postavením.

Při svém zkoumání navázala diplomandka na dosavadní literaturu, a to jednak obsáhleji na začátku práce (str. 12-15), a tak, jak bylo zapotřebí, reagovala na její výsledky také v závěru (str. 150). Když v závěrečné části hodnotí svůj přínos vzhledem k předchozímu bádání (V názvu *Srovnání se závěry ostatních autorů* je /již/ při četbě obsahu zavádějící víceznačnost, tudíž ne-přesnost slova „autorů“), počíná si velmi skromně a víc než odpovědně, nemůže však – ani tak nečiní – nezdůraznit svůj přínos při způsobu hledání a nalézání významů komplikovaného společensko-politického a etického i sociálně- etického pojmu *superbia* ve srovnání s českými „ekvivalenty“.

Práce je vybavena náležitými součástmi jako je obsáhlý seznam zkratk autorů a jejich děl podle ThLL a seznam zkratk vůbec, obsahuje seznam použité literatury i rejstřík. Její jazyk je svěží, jen někdy se poněkud propadá do stylistického přízemí. Překlady citovaných míst z díla Senekova a Tacitova vynikají schopností odlišit styl obou, jsou čtivé a přitom odpovědné vůči originálu. Abychom jen nechválili, interpunkce a někdy i ortografie není diplomandčinou silnou stránkou; to uvádím jen proto, aby diplomandka „nespychla“ (sic! str. 145). Na závěr je třeba vždy provést kontrolu latinských a řeckých vlastních jmen, aby bylo pokud možno jednotné označování délek ve slovech řeckého původu, aby textu nezůstal Horácius apod. Je celkem osvědčený úzus psát nominativ latinských vlastních jmen v originální verzi, např. Germanicus, ale nepřímé pády, protože obsahují českou koncovku, již se souhláskou –k-. Všechny mé připomínky jsou takové charakteru jako zvolený typ písma.

Souhrn: Jde o diplomovou práci, která je zpracována jak celkově po stránce koncepční, tak v jednotlivých částech, ať analytické či /a zejména syntetické a v ní především v oddílu 5. *Hledání významu* s nesmírnou vynalézavostí a vskutku tvůrčí samostatností, s velkou věcností, přesností a přesvědčivostí. Diplomandka pracuje krok za krokem systematicky a nenechá se zmýlit při práci ani zcela rozdílnými žánry, ani zahltit množstvím materiálu. Na základě převzatého teoretického modelu rozpracovala do přehledného schématu složky denotativního významu *superbus*. Má stále na mysli směřování k určitému cíli, k odpovědi na ty otázky, které položila, a závěry formuluje jasně na základě daných podkladů. Je to práce po odborné stránce tvůrčí a přínosná a podle toho plně zasluhuje hodnocení známkou *výborně*.

V Praze 26. ledna 2010

Prof. dr. Bohumila Moučková